

Project Particuliere Archieven op de Kaart, een tussenstand

Roosje Keijser ■

In oktober 2015 werd in het *Archievenblad* voor het eerst gewag gemaakt van de ambitie om de organisatie rondom de Archiefcollectie Nederland op de rit te krijgen. Binnen de programmaliijn Documenteren van de Samenleving van Archief 2020 ontstond toen het project Particuliere Archieven op de Kaart (PAK). Wat is er sindsdien ondernomen en wat zijn de eerste resultaten? Waren we naïef, toen we in 2015 de wens uitspraken tot meer commitment en een breder draagvlak?

In de loop van 2015, een jaar voor Archief 2020 zou eindigen, was er nog maar bitter weinig initiatief getoond binnen programmaliijn 5, Kwaliteitszorg en bestelversterking. Een gelegenhedsformatie van (vertegenwoordigers van) het IISG, RKD, KDC en HUA werd gevraagd toch vooral een subsidie-aanvraag bij het innovatieprogramma in te dienen. Niet lang daarvoor waren deze partijen het project PAK gestart. Archief 2020 gaf de mogelijkheid om een projectleider en een projectmedewerker aan te trekken die, samen met een stuurgroep, een basis konden leggen voor de gewenste samenwerking tussen de verschillende archiefinstellingen.

De doelstelling van PAK was om een overzicht te verkrijgen van het particuliere aandeel in de Archiefcollectie Nederland, dit te delen met het archiefveld én dat archiefveld te inspireren om zich te verbinden aan nauwere samenwerking en informatie-uitwisseling. Naast de stuurgroep, waarin later ook nog een vertegenwoordiger van het Nationaal Archief zou plaatsnemen, was er ook een klankbordgroep ingesteld met een zeer brede afvaardiging van het archief- en erfgoedwezen. Vertegenwoordigers van onder andere het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, de Vereniging voor Bedrijf en Historie, Stichting Academisch Erfgoed, zeven Regionale Historische Centra en vier categoriale archiefinstellingen werden regelmatig om advies gevraagd. De centrale gedachte was steeds dat alleen een goed georganiseerd erfgoedveld een vuist kan maken en zich kan ontwikkelen tot een partij waar rekening mee gehouden moet worden. Een unicum: niet eerder zaten zoveel partijen van 'verschillende komaf' bijeen. De klankbordgroep is PAK zeer trouw gebleven en is gedurende de looptijd van het project een aantal keer geconsulteerd.

Projectwerkzaamheden

Projectleider Frank de Jong (IISG) en projectmedewerker Twan Mars begonnen met 'een rondje langs de velden'. Ze zochten contact met instellingen die zich bezighouden met het bewaren van particuliere archieven op landelijk niveau, onder meer via bestaande netwerken als de *Almanak van het Nederlands Archiefwezen*. Gevraagd werd naar het acquisitieprofiel en in hoeverre (pogingen tot) afspraken over de verdeling van bepaalde thema's over de rijksarchieven en categoriale

Aankomst van een trein met Haagse voetbalsupporters op Station Haarlem, 1987. Collectie: Noord-Hollands Archief, Fotoburo de Boer.

archiefinstellingen nog actueel waren. Aan het einde van hun inventarisatieronde hadden ze telefonisch, persoonlijk of via de mail met 60 instellingen gesproken. Daarnaast maakten ze een overzicht van voorgaande projecten en producten op dit gebied (bijvoorbeeld CANNET, CRPA en CRVa¹), om te bezien welke sterke punten daaruit meegenomen zouden kunnen worden in de vervolgstappen. De verzamelde informatie zou worden vastgelegd en gevisualiseerd op de website van Archiefwiki. Dit openbare platform kan worden gebruikt door onderzoekers, archiefvormers en archiefinstellingen in de zoektocht naar wie wat waar verzamelt. Helaas bleek Archiefwiki tijdens de looptijd van het project niet geschikt als centrale informatieplek vanwege een grote onderhoudsbeurt. De publicatie van het rapport *Een samenleving in beweging* ('de trendanalyse'²) en de oprichting van het Kennisplatform Particuliere Archieven³ boden op het goede moment uitkomst.

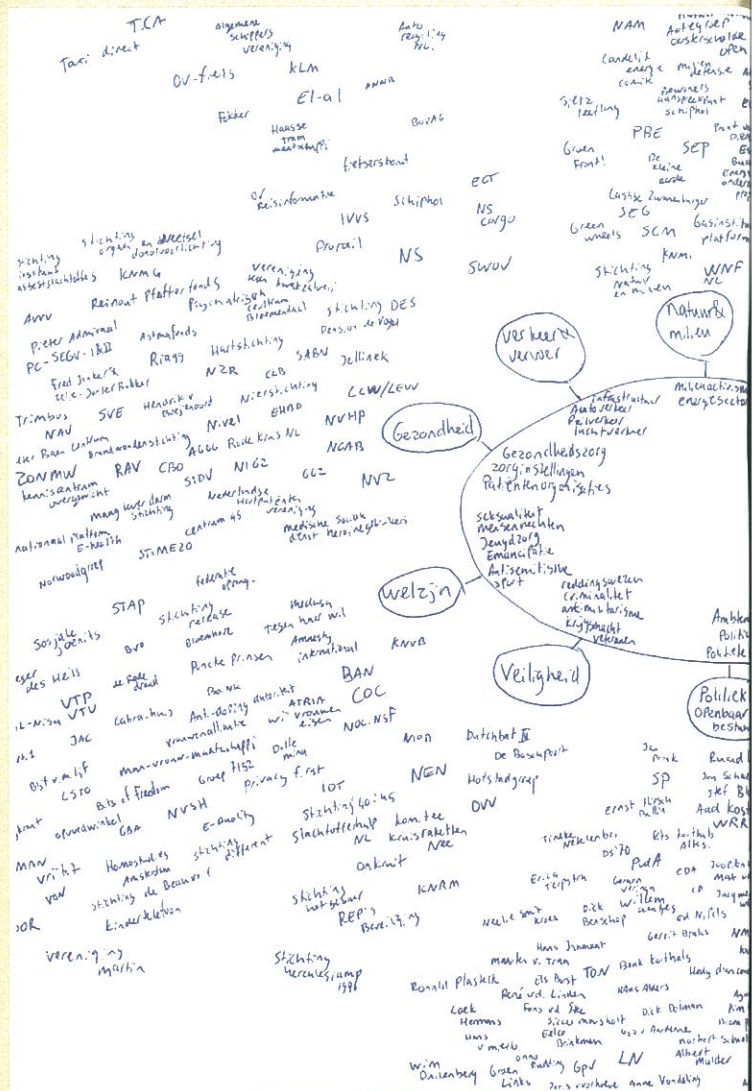
Trendanalyse

In februari 2016 lanceerde het Nationaal Archief de *Maatschappelijke Trendanalyse 1976-2005*. In dit rapport worden maatschappelijke gebeurtenissen, trends en actoren genoemd die van invloed zijn geweest op de Nederlandse samenleving. De actoren die worden genoemd in deze analyse zouden – naast de >>

>> structurele ontwikkelingen in de maatschappij – een representatief beeld moeten geven van wat er in Nederland aan archieven zou moeten worden bewaard. Al in 2011 kwam dit rapport ter sprake als hulp bij de waardering en selectie van niet-overheidsarchieven als onderdeel van de Collectie Nederland. Het opstellen van de trendanalyse werd in particuliere kringen met argusogen bekeken. Men zag er niet veel heil in: het zou 'te breed' zijn en 'te intensief om op te stellen'. Hoe anders is de ontvangst anno 2016. Het lijvige document zou met wat goede wil gezien kunnen worden als een eerste resultaat van een integrale (dus zowel particuliere als overheidsarchieven betreffende) en landelijke aanpak die al sinds 1991⁴ wordt bepleit en in 2005⁵ en 2007⁶ werd geadviseerd door de Raad van Cultuur en de commissie Waardering en Selectie. De trendanalyse is onderverdeeld in twaalf domeinen: 'Politiek en Openbaar bestuur', 'Recht', 'Economie', 'Werk en Inkomen', 'Welzijn', 'Wonen', 'Onderwijs en Wetenschap', 'Gezondheid', 'Veiligheid', 'Verkeer en Vervoer', 'Natuur en Milieu', 'Cultuur: Leefstijl en Mentaliteit'. Daarnaast zijn er de zogenaamde metatrends die over de grenzen van de domeinen heen gaan. Op basis van de domeinen worden 196 trends en 103 hotspots uitgebreid beschreven. Al die trends en hotspots zijn ook voorzien van een lijst van de belangrijkste spelers: de 'actoren'. Dit betreffen zowel particuliere organisaties en personen als overheidsinstellingen en ze kunnen allemaal beschouwd worden als (potentiële) archiefvormers. Ten behoeve van PAK zijn alle 1185 niet-overheidsactoren uit de trendanalyse geëxtraheerd. Deze zou men als uitgangspunt kunnen nemen voor een lijst van de belangrijkste particuliere archiefvormers op nationaal niveau. Van die 1185 zijn er bijna 700 nog niet ondergebracht bij een erfgoedinstelling. Omdat veel van de genoemde actoren niet per se onder het in de trendanalyse genoemde domein passen, hebben wij er een extra laag aan toegevoegd: categorieën. Bijvoorbeeld: de Betaald Voetbalorganisatie (BVO) wordt als actor vermeld binnen de trend 'De opkomst van supportersgeweld als nieuwe vorm van grootschalige ordeverstoringen' in het domein 'Veiligheid'. In de actorenlijst van PAK is de BVO in de categorie 'Sport' geplaatst. Op deze manier zijn we gekomen tot 74 categorieën.

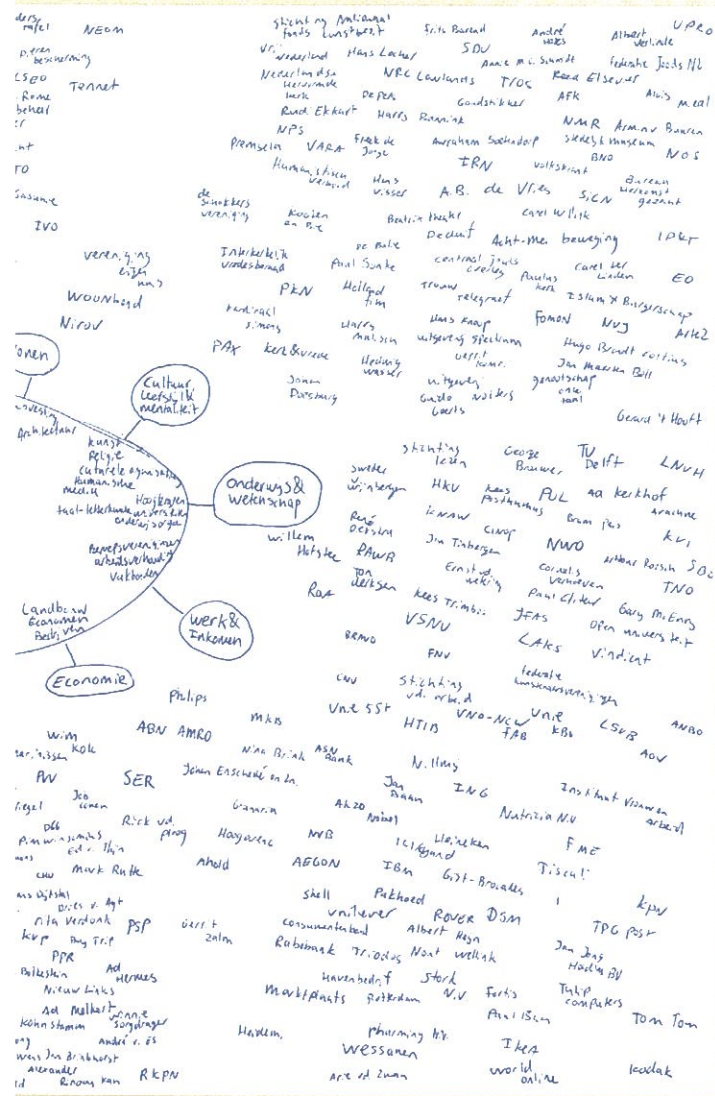
Expertgroepen

Het is nooit de ambitie geweest van het Nationaal Archief om de trendanalyse als enige instrument te gebruiken voor de selectie en acquisitie van archieven. Los van trends en hotspots zijn er structurele archiefvormers die in aanmerking komen voor blijvende bewaring. Het is 'een handvat voor archiefinstellingen, archiefvormers en archiefbewerkingsorganisaties voor de selectie en acquisitie van archieven'.⁷ Een prima uitgangspunt om mee verder te werken. PAK gebruikt de inrichting en resultaten van het rapport als basis om op voort te bouwen. Bij de totstandkoming van de trendanalyse werden externe domeinexperts gevraagd om mee te denken. Dit waren voornamelijk hoogleraren met brede kennis over een bepaald domein. Het werken met deze zogenaamde domeinexperts werd met veel enthousiasme ontvangen en opgepakt. Voor PAK hebben wij eenzelfde constructie voor ogen. Met dien verstande dat de vakkennis van de experts gebundeld moet worden met de kennis die aanwezig is binnen erfgoedinstellingen: wat zijn de sleutelfiguren en sleutelinstellingen binnen een domein, om tot een goede en evenwichtige benadering van een selectie en waardering van particuliere archieven op landelijk niveau te komen? Per domein hebben we

Ontwerp voor de keten van domeinexpertgroepen in het particuliere archieflandschap door Twi

een domeindeskundigengroep voor ogen, die vanuit inhoudelijke expertise kan bepalen wat voor het betreffende onderwerp de belangrijkste actoren zijn. Zo'n groep is idealiter opgebouwd uit vertegenwoordigers van erfgoedinstellingen en experts op het gebied van het betreffende domein. Dat zo'n aanpak potentie heeft bleek op 30 november 2016, toen een aantal specialisten op het terrein van het domein 'Gezondheid' bijeenkwam met de klankbordgroep van PAK. Juist binnen dit domein is sturing wenselijk: er worden her en der archieven bewaard die bijdragen aan het collectief geheugen, maar het ontbreekt aan centraal overzicht, sturing en afstemming over waardering en selectie en op welke manier er door welke partij materiaal duurzaam wordt beheerd. Dus naast het belang van samen keuzes maken, zou de samenwerking in een expertgroep ook tot betere afspraken kunnen leiden. De wil is er overduidelijk, maar centrale sturing lijkt van essentieel belang. Na die novemberbijeenkomst bleef het overigens stil rond het betreffende domein. Het is daarom aan de sturgroep van PAK om een nieuwe afspraak te maken met de domeindeskundigen. Dat zal dit voorjaar zijn beslag krijgen, net als eerste afspraken binnen het domein 'Werk en Inkomen' en binnen de categorie 'Beeldende kunst'. Die drie groepen zullen naar verwachting in de zomer proefgedraaid hebben. In

van Frank de Jong, 2016.

het najaar staat een centrale meeting op de planning, waarbij alle beoogde deskundigen binnen de twaalf domeinen worden uitgenodigd voor een officiële start van de inrichting van het deskundigenlandschap.

Duurzame borging project

Op het door het Nationaal Archief ingerichte Kennisplatform Particuliere Archieven zijn de eerste resultaten van PAK gepubliceerd. Wij hopen uiteraard dat dit in de toekomst wordt uitgebreid met informatie voor en door de domeinexpertgroepen zelf. Het Kennisplatform zal vooralsnog de duurzame waarborging van de resultaten van dit project moeten faciliteren. Alhoewel PAK per 1 januari 2017 niet meer onder de vlag van Archief 2020 acteert, is afgesproken met de stuurgroep door te gaan tot een structurele oplossing in zicht is. Een stap in die richting werd al gezet tijdens de gezamenlijke jaarvergadering van KVAN/BRAIN. Daar werd besloten tot een toekomstscenario van de beide clubs waarin meer ruimte is voor nieuwe ambities en activiteiten, en een versteviging van het bureau ter ondersteuning daarvan. Eén van de belangrijkste speerpunten is het 'documenteren van de samenleving'. Deze beslissing valt prachtig samen met hetgeen wij met PAK al hebben opgebouwd.

Er blijkt meer bereidheid tot samenwerking dan er in jaren is geweest en er ligt een plan tot inrichting van een netwerk van domeinexperts dat alle grenzen van het ledenbestand van de beide verenigingen opzoekt. Mooier kan bijna niet. Er zijn inmiddels verkennende gesprekken gevoerd, waarbij KVAN/BRAIN zich heeft verbonden aan het faciliteren van de najaarsbijeenkomst van PAK. Hoe dit verder duurzaam vorm krijgt, is nog niet bekend. Voorlopig houdt de stuurgroep van PAK de regie over het project. We zullen de verschillende domeinexperts benaderen en met een zekere regelmaat bijeenroepen. Centraal overleg van ambassadeurs van de verschillende domeingroepen is ook van belang, om de domeinen niet al te veel op hun 'eiland' te laten acteren. Als alle domeingroepen in de loop van 2018 aan de slag zijn, lijkt in elk geval de samenwerking en de gemeenschappelijke keuze voor wat op landelijk niveau de moeite van het bewaren waard is, veiliggesteld. Dan rest nog de vraag of er opnieuw afspraken kunnen worden gemaakt voor de daadwerkelijke duurzame opslag van archiefmateriaal van dergelijke aangewezen actoren. Anders dan voor de actoren uit de domeinen 'Politiek en Openbaar bestuur' en 'Cultuur: leefstijl en mentaliteit' geldt voor 'Recht', 'Economie', 'Welzijn' en 'Gezondheid' dat ze niet structureel op aandacht van een specifieke archiefinstelling kunnen rekenen. En precies daar is het allemaal om begonnen: we moeten in Nederland af van de willekeur bij het bewaren van archieven. Eenmaal opgenomen in de hogere regionen die Archiefcollectie Nederland heet, moet er ook een vervolg komen door het materiaal op een voor het publiek toegankelijke plaats duurzaam te bewaren. De eerste voorzichtige stappen zijn gezet, nu komt het aan op doorzettingsvermogen. Naïef? Wij vinden van niet.

Dit artikel is tot stand gekomen met medewerking van Frank de Jong.

Noten

- 1 ■ Netwerk voor Categoriale Archiefbeherende instellingen in Nederland, Centraal Register van Particuliere Archieven en Centraal Register Vormgevingsarchieven.
- 2 ■ *Een samenleving in beweging. Nederland tussen 1976 en 2005 in 200 trends en 100 hotspots* (Nationaal Archief, 2016)
- 3 ■ <https://informatie2020.pleio.nl/groups/profile/41453152/kennisplatform-particuliere-archieven>
- 4 ■ Boomgaard, Bos-Rops en Ruitenberg, 'Alle theorie is grau... De praktijk heeft een ander kleurtje: praktische wenken voor een planmatige aanpak voor de acquisitie van particuliere archieven', in: *Nederlands Archiefblad*, jrg. 95 (1991), nr. 2, pp. 123-161.
- 5 ■ Raad voor Cultuur, *Het tekort van het teveel: over de rijksverantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed: advies erfgoedselectiebeleid deel I en II* (2005).
- 6 ■ Jeurgens, Bongenaar en Windhorst, *Gewaardeerd verleden. Bouwstenen voor een nieuwe waarderingsmethodiek voor archieven* (2007).
- 7 ■ <https://archief2020.nl/nieuws/nederland-200-trends-en-100-hotspots>

Roojse Keijser ■ vakspecialist acquisitie particuliere archieven bij Het Utrechts Archief en voorzitter van de stuurgroep van het project Particuliere Archieven op de Kaart.